

Edukacja czytelnicza i medialna w szkole ponadgimnazjalnej – cele i potrzeby

Izabela Rudnicka

W artykule przedstawiono program ścieżki międzyprzedmiotowej z zakresu edukacji czytelniczej i medialnej, którego realizacja w istotny sposób (wykazany w przeprowadzonej ewaluacji) pozytywnie wpływa na czytelnictwo i rozwój uczniów.

Zgodnie z Rozporządzeniem MEN z dnia 15 lutego 1999 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego (Dz. U. z 1999 r. Nr 14, poz. 129) integracji wiedzy nauczanej w szkole na różnych etapach kształcenia służy wprowadzenie m.in. „ścieżek edukacyjnych”, pod którym to pojęciem należy rozumieć zestaw treści i umiejętności o istotnym znaczeniu wychowawczym, których realizacja może odbywać się w ramach nauczania różnych przedmiotów lub w postaci odrębnych zajęć. Ścieżki edukacyjne uzupełniają dziedziny wiedzy o nową tematykę, aktualną w czasach współczesnych a nieznaną dotychczas w pełni należnego sobie miejsca w przedmiotach tradycyjnych.

Idea ścieżek edukacyjnych wynikała z uznania ważności integracji międzyprzedmiotowej w tworzeniu

holistycznego obrazu świata u ucznia. Treści ścieżek edukacyjnych w kształceniu uwzględniają trzy najważniejsze współcześnie potrzeby z zakresu kształcenia i wychowania, które zmieniają nieco dotychczasową funkcję polskiej szkoły w kierunkach, które w życiu społeczeństwa mogą odegrać w przyszłości kluczową rolę. Całkowita dowolność form realizacji ścieżek edukacyjnych pozwala na wprowadzenie najnowszych osiągnięć współczesnej metodyki nauczania na tym etapie edukacyjnym.

Opisywany w tym artykule program realizacji ścieżki edukacyjnej został skonstruowany dla wszystkich klas liceum ogólnokształcącego (cykl trzyletni) o profilu humanistycznym, kulturowym i ogólnym, a także klas liceum profilowanego specjalności zarządzania informacją i socjalnej. Założenia i treści programu zostały wprowadzone także do klas technikum. Program zaakceptowany przez radę pedagogiczną i zatwierdzony do realizacji został wpisany do rejestru zestawu programów nauczania w Zespole Szkół nr 24 im. prof. S. Bryły w Warszawie od dnia 1 września 2002 roku.

Cel edukacji uczniów w trakcie realizacji ścieżki edukacyjnej obejmował zdobycie wiedzy teoretycznej i praktyczne zastosowanie umiejętności, aby uczeń potrafił korzystać z wytworów różnego typu mediów (od książki po multimedia), także przekazów medialnych i związanego z nimi sprzętu, swobodnie wykorzystując go do swoich potrzeb związanych z nauką i zainteresowaniami. Edukacja ta dotyczyła zarówno komunikacji społecznej, jak też rodzajów, gatunków, typów mediów, ich produkcji i oddziaływania na odbiorcę. Wiązało się to z potrzebą korelacji najbliższej związanych z tym tematem przedmiotów (język polski, historia, język angielski, wiedza o społeczeństwie, godzina wychowawcza), a także przedmiotów nowych (wiedza o kulturze, technologia informacyjna). Powstanie w liceum ogólnokształcącym klas kulturowych spowodowało konieczność poszerzenia zakresu edukacji, a więc edukacja teatralna i filmowa zrealizowana została wg odrębnego programu. Przy realizacji poszczególnych tematów programu w szkole, możliwe było skorzystanie z propozycji *Powszechnej Włóteki Edukacyjnej* lub wybranych przykładów Tea-

tru TV. Ponadto uczniowie mogli korzystać z programów publicystycznych poświęconych mediom masowym np. *Oblicza mediów* (TVP2), a także mieli możliwość skorzystania z ciekawego repertuaru *Klubu Filmowego Dwójki*, czy programu *Kocham kino*. W poznawaniu tematów związanych z rodzajami wytworów medialnych możliwe było wykorzystanie serii *Encyklopedii Multimedialnych* PWN, WSiP czy innych wydawnictw poświęconych mediom i ich wykorzystaniu w nauce i działaniu (jak np. *Multimedialna Szkoła Fotografii* National Geographic).

Jednym z celów programu było ugruntowanie wiedzy uczniów na temat historii mediów, wybitnych ich przedstawicieli, rozwoju komunikacji międzyludzkiej w procesie kształcenia. Poprzez poznanie warsztatu specjalistów tworzących wartościowe produkty medialne: literackie, filmowe i teatralne, oraz osiągnięć najnowszych mediów, dostarczanie materiału do krytycznej analizy przekazów informacyjnych, a także przedstawianie aktualnego stanu badań i dyskusji o mediach uczniowie poszerzali wiedzę na ich temat. Omawiany program realizowany był przy współpracy z wieloma placówkami nauki, kultury, oświaty na terenie miasta, wśród nich można wymienić m.in. biblioteki naukowe miejskie i uniwersyteckie (Uniwersytetu Warszawskiego, Politechniki Warszawskiej, Biblioteka Narodowa, Wojewódzka Biblioteka Pedagogiczna); uczelnie (Uniwersytet Warszawski Akademia, Pedagogiczna w Krakowie); teatry (Teatr Dramatyczny, Teatr Wielki, Teatr Narodowy, Teatr Rampa); Dystrybutor Filmowy Gutek-Film z kinem Muranów; redakcje czasopism („Polityka”, „Gazeta Wyborcza”, „Kurier Polski”); towarzystwa

teatralne i bibliotekarskie (ASSI-TEJ Polska, TNBSP); wydawnictwa (ArsPolona, WSiP), muzea (Muzeum Narodowe, Muzeum Teatralne); domy kultury i galerie (Centrum Edukacji Kulturalnej, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Dzielnicowy Dom Kultury, Galeria na Kole).

Taka koncepcja edukacji dała uczniom nie tylko wiedzę o mediach, ale umożliwiła również poznanie procesu tworzenia różnych form i gatunków medialnych, przybliżenie pracy twórcy, jego motywacji, uwarunkowań, procesów komunikacyjnych i społecznych z nią związanych oraz uświadomiła uczniom konieczność posiadania niezbędnych umiejętności technicznych.

Uczniowie mieli możliwość obejrzenia pracy w różnych rodzajach i gatunkach omawianych mediów. Braли udział w spotkaniach roboczych i dyskusjach z twórcami teatralnymi (dramaturgami i reżyserami), filmowymi (aktorami, scenografami i choreografami), dziennikarzami, pisarzami, reporterami. Były to zajęcia edukacyjne organizowane poza szkołą, w tym spotkania m.in. w teatrach (Teatr Wielki – inspicjent, Rampa – reżyser, choreograf, próba generalna, Syrena – aktorzy i reżyser, Lalka – laureaci festiwalowymi, Dramatyczny – twórcy literatury, teatru, festiwale teatralne), kinach (Muranów – reżyserzy podczas festiwalu filmowych), redakcjach czasopism („Gazeta Wyborcza”, „Polityka” – poznanie zasad funkcjonowania czasopisma społeczno-politycznego i zasad pracy redakcji, spotkania z dziennikarzami), wydawnictwach (wydawcy, autorzy, twórcami reklam), z organizatorami targów (Krajowe i Międzynarodowe Targi Książki – dwa razy w roku), na uczelniach

(Collegium Civitas, Uniwersytet Warszawski – pisarze, naukowcy, filmowcy, dziennikarze). W ramach takich zajęć uczniowie brali udział w lekcjach medialnych (targi książki, wystawy ilustracji i fotografii w Galerii na Kole), wykładach akademickich (Audytorium Maximum UW), lekcjach muzealnych (Muzeum Narodowe, Muzeum Teatralne), lekcjach czytelniczych w bibliotekach naukowych (uniwersyteckich, dzielnicowych itp.), praktycznych spotkaniach z dziennikarzami (warsztaty dziennikarskie MCKIS, XI Forum Gazetek Szkolnych), warsztatach filmowych tzw. Przedszkolu (Wyższa Szkoła Filmowa A. Wajdy).

W trakcie realizacji zadań programu uczniowie nabyli wiele nowych umiejętności, poszerzając swoją wiedzę i zakres zainteresowań o nowe nieznanne im dotąd obszary, co wykazała ewaluacja.

Ewaluację realizowanego programu umożliwiła ankieta przeprowadzona wśród uczniów. Dostarczyła ona danych na temat zakresu wykorzystania mediów przez uczniów w pracy i rozrywce. Istotnym elementem ewaluacji były wnioski nauczycieli współpracujących przy realizacji ścieżki. Wywiady nieautoryzowane przeprowadzono wśród młodzieży przynajmniej raz w roku szkolnym. O efektach programu świadczyło też wykorzystanie zdobytej wiedzy w przygotowaniu prezentacji do egzaminu dojrzałości.

Badania ankietowe edukacji medialnej dotyczyły wykorzystania mediów w samokształceniu, odpoczynku, rozwoju zainteresowań uczniów. Ankietowaniu poddano losowo grupy uczniów klas I, II, III liceum ogólnokształcącego, profilowanego, klas kulturowych,

ogólnych, zarządzania informacją i technikum Zespołu Szkół nr 24 w Warszawie. Kwestionariusz ankiety zawierał sześć podstawowych pytań wyboru z możliwością uzupełnienia wypowiedzi w pytaniu otwartym. Badaniom dotyczącym wykorzystania i odbioru mediów w codziennej pracy i rozrywce poddano 151 uczniów, przy czym ankietowani odpowiadali anonimowo na pytania: zamknięte, wyboru i otwarte. Z odpowiedzi wynikało, że największym zainteresowaniem wśród uczniów cieszyły się radio – 82,1% i telewizja – 80,1%, w dalszej kolejności komputer – 78,% i film – 63,6%. Pozostałe media były znacznie rzadziej wykorzystywane przez uczniów zarówno do rozwoju zainteresowań, jak i podczas odpoczynku. Książka stanowiła zaledwie 55,6% wyboru, co przy częstszym korzystaniu z prasy – 68,2% – określa zakres czytelnictwa na poziomie średnim. Ponadto zainteresowanie i korzystanie z wideo to 36,4% i zaledwie 25,8% – wyjścia do teatru. Podobnie prezentowały się odpowiedzi na następne pytania, gdzie uczniowie największą rolę przyznali – obok radia i telewizji – komputerowi.

W celu uświadomienia nauczycielom stanu rzeczywistego konieczne było zaprezentowanie wyników ankiety. Dokładne dane zostały przedstawione w zestawieniach i wykresach przygotowanych w programie Excel oraz prezentacji w PowerPoint. Z prezentacji i podsumowania wynikało, że dzięki współpracy nauczycieli podczas realizacji ścieżki edukacji czytelniczej i medialnej oraz edukacji teatralnej i filmowej zarówno odbiór i rozumienie mediów poprawiło się, jak również ich umiejętne i mądre wykorzystywanie w pracy i rozwijaniu zainteresowań.

Doświadczenie naszej szkoły z programem ścieżki czytelniczej i medialnej oraz ewaluacją jej realizacji ma szerszy kontekst. Konieczność systematycznego prowadzenia edukacji medialnej w szkołach dostrzeżono już wcześniej w krajach wysoko rozwiniętych, wprowadzając ją do obowiązkowych zajęć lekcyjnych na równi z innymi przedmiotami. Obniżające się wyniki w nauce uczniów spowodowały konieczność sprawdzenia przyczyn zaistniałego stanu rzeczy.

Według badań amerykańskich za najpoważniejsze niekorzystne efekty oddziaływania mediów uznaje się: wzrost stanów lękowych nazywanych syndromem wymyślonego i strasznego świata, odwrażliwienie na rzeczywistą przemoc, wzrost zachowań agresywnych. Jane M. Healy, powołując się na własne badania, dostrzega związek między intensywnym oglądaniem telewizji a niższymi osiągnięciami w szkole, szczególnie w zakresie czytania. Autorka uzasadnia twierdzenie, że bezmyślne oglądanie telewizji oraz nieustanna zabawa gramami wideo wpływają na ograniczanie rozwoju tej części kory mózgowej, która jest odpowiedzialna za planowanie, organizowanie i sekwencyjność naszych zachowań, samokontrolę oraz sądy moralne. Ośrodek ten rozwija się intensywnie właśnie w okresie, kiedy dzieci wpadają w manię oglądania telewizji¹.

Takie konstatacje implikują konieczność kształtowania u młodych ludzi krytycznego patrzenia na komunikaty medialne oraz „oderwania” ich od ekranów.

Podstawą przeciwdziałania niekorzystnym wpływom jest edukacja

medialna – wprowadzanie dzieci w krytyczne odbieranie mediów. Mówimy o czymś, co się określa w literaturze anglosaskiej jako *media literacy* – alfabetyzacja medialna czy umiejętność odbierania i tworzenia mediów. Jeszcze inaczej – jest to zdolność do analizy, oceniania, wartościowania i tworzenia komunikatów medialnych. Bardzo ważne jest zrozumienie, że każdego dnia oddziałują na nas setki wiadomości, które wpływają na nasze postawy, wartości i zachowania – nie zawsze jesteśmy tego świadomi.

Celem edukacji medialnej jest przede wszystkim kształtowanie umiejętności odczytywania i interpretacji mediów. To także krytyczne rozumienie mediów i ich produkcji, rozumienie roli mediów i wpływu na społeczeństwo, kształtowanie aktywnych i krytycznych uczestników multimedialnego środowiska. Chodzi o kształtowanie zdolności do analizy, oceniania, wartościowania i tworzenia komunikatów medialnych, chodzi przede wszystkim o edukację w wymiarze wartości i działań człowieka. Na naszych oczach toczy się po prostu batalia o pełną w kontekście współczesnych warunków edukację humanistyczną².

Z zaprezentowanej wcześniej analizy ankiety, wynikających z niej wniosków, a także przedstawionych przykładów badawczych z innych środowisk, pozornie odległych, jednakże również dotyczących edukacji, wynika jasna konieczność wprowadzenia edukacji medialnej do obowiązkowej realizacji w szkołach. W przypadku uczniów klas pierwszych czas poświęcony na korzysta-

² Dylak S. *Kompetencje medialne jako ważny element edukacji humanistycznej [w:] Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy*, red. Strykowski W., Skrzydlewski W. Poznań 2004, s. 99.

¹ Healy J.M. 1998, 1999a, 1999b.

nie z mediów preferowanych przez większość młodzieży jest znacznie dłuższy niż uczniów klas III liceów lub końcowych technikum. Uczniowie klas rozpoczynających naukę są bezkrytycznie przekonani, w większym niż ich starsi koledzy stopniu, o słuszności swoich wyborów. W tym czasie zauważalne są u nich problemy w nauce, wyrażające się m.in. większą drażliwością, brakiem koncentracji, nieradzeniem sobie z podstawowymi umiejętnościami – jak czytanie ze zrozumieniem czy umiejętność samodzielnego wyciągania wniosków. Wynika z tego zauważalny coraz niższy poziom możliwości edukacyjnych uczniów, którzy, przyzwyczajani do odbioru gotowych komunikatów odbieranych m.in. z mediów masowych, opracowań i kompendiów wiedzy – poza chwilowym przyswojeniem komunikatu, nie potrafią wykorzystać zdobytych informacji lub wyuczonych wiadomości w praktyce.

Efekty prowadzonej w naszej szkole od 2002 roku edukacji wśród młodzieży są coraz bardziej widoczne i dają wymierne rezultaty. Młodzież uczestnicząca w takim programie

lepiej radzi sobie z rozwiązywaniem problemów związanych z łączeniem wiadomości z różnych przedmiotów przy opracowywaniu szerszych zagadnień. Podczas prezentacji omawianego tematu z większą swobodą argumentuje swoje sądy i nie ma trudności z wyciągnięciem wniosków z obserwowanych i omawianych zdarzeń, problemów, zjawisk. Bez względu na początkowe trudności, z czasem uczniowie z większą dojrzałością, świadomie dokonują wyborów dotyczących oferty medialnej, poczynając od filmu, poprzez inne media, aż do massmediów, od których nie można się odizolować. Zdaniem uczniów posiadanie takich kompetencji i umiejętności, aby żyć i rozwijać się intelektualnie jest konieczne. Dla nauczyciela jest to istotne wspomaganie procesu dydaktycznego o inne teksty kultury, niezbędne do kształtowania umiejętności zdobywania wiedzy. Rozwijając umiejętności związane z korzystaniem z mediów oraz wykorzystując je w procesie zdobywania wiedzy, uczeń chętniej i efektywniej realizuje treści nauczania zawarte w podstawie programowej różnych przedmiotów.

Wprowadzenie edukacji medialnej wpływa w dużej mierze na podniesienie efektywności i atrakcyjności edukacji, rozwija zainteresowania, w tym także literaturą jako jednym z rodzajów mediów. Rozumiejąc ich języki i zasady działania, młody człowiek potrafi porównać wartości w nich zawarte, dzięki czemu zwraca się częściej ku literaturze. Z czasem rozumie i wie, które z mediów mają dla niego wartość, które pomagają zrozumieć zjawiska kulturotwórcze, ludzkie działania, dostrzec piękno otaczającego świata. Literatura jako medium rozwija w młodym człowieku zainteresowania różnymi zagadnieniami, daje poczucie bezpieczeństwa i możliwość rozwoju, własnego spojrzenia na rzeczywistość i dokonywania własnych wyborów.

**Autorka jest nauczycielem
konsultantem Ośrodka
Edukacji Informatycznej
i Zastosowań
Komputerów w Warszawie**

Rodzaje stypendiów zwolnionych z podatku dochodowego

Zgodnie z art. 21 ust. 1 ustawy z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym (Dz. U. z 2000 r. Nr 14, poz. 176, z późn. zm.) do stypendiów zwolnionych z podatku dochodowego należą:

- 1) stypendia otrzymywane na podstawie przepisów o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, stypendia doktoranckie otrzymywane na podstawie przepisów – „Prawo o szkolnictwie wyższym” – oraz inne stypendia naukowe i za wyniki w nauce, których zasady przyznawania zostały zatwierdzone przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego po zasięgnięciu opinii Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego albo przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania (pkt 39),
- 2) świadczenia pomocy materialnej dla uczniów, studentów, uczestników studiów doktoranckich i osób uczestniczących w innych formach kształcenia, pochodzące z budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz ze środków własnych szkół i uczelni – przyznane na podstawie przepisów o systemie oświaty, ustawy „Prawo o szkolnictwie wyższym”, a także przepisów o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (pkt 40).

Źródło: <http://www.men.gov.pl/>